

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

معاونت پژوهش

مجموعه مقالات برتر سیزدهمین
جشنواره بین‌المللی - پژوهشی شیخ طوسی رحمته الله

عاشورا پژوهی در عرصه بین‌الملل

جمعی از مؤلفان

مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی
وابسته به جامعه المصطفی العالمیه

مجموعه مقالات برتر سیزدهمین جشنواره بین‌المللی - پژوهشی شیخ طوسی رحمته الله
(عاشورا پژوهی در عرصه بین‌الملل)

مؤلف: جمعی از مؤلفان

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی رحمته الله

چاپ اول: ۱۳۸۹ هـ.ش.

چاپ: کوثر ● قیمت: ۳۷۵۰۰ ریال ● شمارگان: ۱۲۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مراکز فروش:

● قم، میدان شهدا، خیابان حجّتیّه، فروشگاه مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی رحمته الله.

تلفکس: ۰۲۵۱۷۷۳۰۵۱۷

● قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه، فروشگاه مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی رحمته الله.

تلفن: ۰۲۵۱۲۱۳۳۱۰۶ فکس: ۰۲۵۱۲۱۳۳۱۴۶

www.miup.ir , www.eshop.miup.ir

E-mail: Admin@miup.ir, Root@miup.ir

سخن ناشر

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا﴾ وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى النَّبِيِّ الْأَمِينِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الْهَدَاةِ الْمَهْدِينَ وَعُتْرَتِهِ الْمُتَجَبِّينَ وَاللَّعْنَةَ عَلَى أَعْدَاءِ الدِّينِ، إِلَى قِيَامِ يَوْمِ الدِّينِ.

حوزه کهن علوم اسلامی در زمینه علوم پایه، مانند: فقه، کلام، فلسفه، اخلاق و علوم ابزاری، مانند: رجال، درایه و حقوق در طول چهارده قرن فرازها و فرودهای بسیاری داشته است.

با پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، سؤالها و چالشهای جدیدی به ویژه در حوزه علوم انسانی فراوری اندیشمندان اسلامی قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسؤلیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت، در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید.

از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس سنجه‌های معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته الله علیه و مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی می‌باشد.

در این راستا «جامعه المصطفی صلى الله عليه وآله العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلى الله عليه وآله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلى الله عليه وآله» را تأسیس کرده است.

اثر حاضرکه به همت فضلالی گرامی می‌باشد، تلاشی است در به ثمر رساندن گوشه‌ای از این اهداف متعالیه.
در پایان لازم می‌دانیم از همه عزیزانی که در مسیر نشر این کتاب سهمی داشته‌اند تقدیر و تشکر نموده و تمامی ارباب فضل و معرفت را به یاری خواننده تا ما را از نظریات سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

فهرست

گذری بر تاریخ تحریف‌ستیزی از عاشورا

۱۳	سید عبدالله حسینی.....
۱۳	چکیده.....
۱۴	مقدمه.....
۱۵	تحریف و تحریف‌ستیزی.....
۱۵	تحریف.....
۱۶	انواع تحریف.....
۱۸	مفهوم تحریف‌ستیزی.....
۱۸	آغاز تحریف‌ستیزی.....
۱۹	الف) گفت‌وگوی ابن زیاد و مسلم بن عقیل.....
۲۰	ب) امام حسین <small>علیه السلام</small> و تحریف عاشورا.....
۲۰	یکم) پاسخ امام به یحیی بن سعید.....
۲۱	دوم) نامه امام در پاسخ به امان‌نامه حاکم مکه.....
۲۲	ج) زینب قهرمان تحریف‌ستیزی.....
۲۳	د) امام سجاد <small>علیه السلام</small> و مبارزه با تحریف عاشورا.....
۲۳	یکم) سخنان امام سجاد در شام.....
۲۴	دوم) پاسخ به ابراهیم بن محمد بن طلحه.....
۲۴	ه) امام صادق <small>علیه السلام</small> و مبارزه با تحریف عاشورا.....
۲۵	یکم) مبارزه با تحریف‌های ایجاد شده توسط نواصب.....
۲۶	دوم) مبارزه با تحریف‌های ایجاد شده توسط غالیان.....
۲۹	و) شیخ صدوق و مبارزه با تحریف عاشورا.....
۳۰	ز) شیخ مفید و مبارزه با تحریف عاشورا.....

.....	ح) سید مرتضی و مبارزه با تحریفات عاشورا	.....	۳۱
.....	سیطره عرفان و اخباری‌گری و گسترش تحریف	.....	۳۲
.....	الف) محدث نوری و تجدید مبارزه با تحریف‌ها	.....	۳۲
.....	ب) جریان‌های تحریف‌ستیزی	.....	۳۳
.....	یکم) جریان اصلاحی	.....	۳۳
.....	محدث نوری	.....	۳۴
.....	سید محسن امین عاملی	.....	۳۵
.....	شیخ عباس قمی	.....	۳۶
.....	محمدباقر بیرجندی	.....	۳۶
.....	دوم) جریان سیاسی - انقلابی	.....	۳۸
.....	۱. نگرش انقلابی و اصلاحی به عاشورا در میان اهل سنت	.....	۴۰
.....	۲. نگرش انقلابی - اصلاحی به عاشورا در بین شیعیان	.....	۴۳
.....	سوم) جریان احیاءگری	.....	۴۵
.....	- امام خمینی <small>رحمته الله علیه</small> ، بزرگ احیاگر تفکر عاشورایی	.....	۴۶
.....	- شهید مطهری	.....	۴۸
.....	علامه فضل الله	.....	۵۱
.....	- مقام معظم رهبری	.....	۵۴
.....	چهارم) جریان پژوهشی	.....	۵۷
.....	۱. مقتل‌نگاری	.....	۵۷
.....	۲. تحلیل قیام و شهادت امام حسین <small>علیه السلام</small>	.....	۵۸
.....	۳. تحریف‌شناسی	.....	۵۹
.....	منبع‌شناسی	.....	۶۱
.....	نتیجه	.....	۶۲
.....	کتابنامه	.....	۶۳

سیاه‌پوشی در فرهنگ شیعه

.....	چکیده	.....	۶۵
.....	مقدمه	.....	۶۷
.....	کلید واژه‌ها	.....	۶۹
.....	۱. علل و عوامل سیاه‌پوشی شیعیان در عزاداری‌ها	.....	۷۱
.....	۱. طرح شبهه	.....	۷۱
.....	۲. جواب شبهه	.....	۷۴
.....	الف) دلیل اول: اقتدا به سیره اهل بیت <small>علیهم السلام</small> در عزاداری	.....	۷۴
.....	یکم) سیاه‌پوشی در عزای اصحاب و رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small>	.....	۷۴

۷۵	سیاه‌پوشی زنان در شهادت حضرت حمزه
۷۷	دستور پیامبر ﷺ به سیاه‌پوشی زنان در شهادت جعفر طیار
۸۰	سیاه‌پوشی حضرت زهرا <small>علیها السلام</small> در سوگ رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small>
۸۳	دوم) سیاه‌پوشی در عزای اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۸۳	سیاه‌پوشی امام حسن <small>علیه السلام</small> در شهادت امیرمؤمنان علی <small>علیه السلام</small>
۸۴	سیاه‌پوشی زنان بنی هاشم در شهادت امام حسن مجتبی <small>علیه السلام</small>
۸۵	سیاه‌پوشی در شهادت امام حسین <small>علیه السلام</small>
۸۸	سیاه‌پوشی ام سلمه در مصیبت امام حسین <small>علیه السلام</small>
۹۰	ب) دلیل دوم: اظهار محبت و ارادت به محضر سیدالشهدا <small>علیهم السلام</small>
۹۱	یکم) محبت اهل بیت، اجر رسالت
۹۴	ج) دلیل سوم: اعلام همدردی با اهل بیت به ویژه امام زمان <small>علیه السلام</small>
۹۶	د) دلیل چهارم: تناسب پوشش سیاه با عزاداری
۹۷	یکم) حزن آور بودن رنگ سیاه از دیدگاه روایات
۹۷	دوم) سفارش به نپوشیدن رنگ سیاه در غیر عزاداری
۹۹	هـ) دلیل پنجم: رجحان و استحباب پوشش سیاه در عزاداری
۹۹	یکم) دلیل فقها بر استحباب سیاه‌پوشی
۱۰۲	دوم) فتاوی فقهای شیعه بر استحباب سیاه‌پوشی در عزاداری
۱۰۶	نتیجه
۱۰۷	۲. بررسی روایات نهی از پوشش سیاه و تعارض آن با عمل ائمه <small>علیهم السلام</small>
۱۰۷	۱. طرح شبهه
۱۱۰	۲. جواب شبهه
۱۱۰	الف) روایات نهی از سیاه‌پوشی
۱۱۲	ب) روایات اثبات‌کننده سیاه‌پوشی توسط ائمه اطهار <small>علیهم السلام</small>
۱۱۳	ج) نقد و بررسی این سه دسته از روایات
۱۱۳	یکم) نقد دسته اول از روایات
۱۱۷	نتیجه
۱۱۸	دوم) نقد و بررسی دسته دوم و سوم
۱۲۰	۳. لباس سیاه، نماد عباسیان
۱۲۳	نتیجه کلی
۱۲۵	کتابنامه
	الملحمة الحسینیة فوق الشبهات وقفة مع استنتاجات العلامة السید جعفر مرتضی العاملی
۱۳۱	المقدمة
۱۳۳	الملحمة الحسینیة ومظلة الإمام الخمينی

۱۳۵	الاستدلال بسحب كتاب الاقتصاد الإسلامی من الأسواق سيف ذو حدین .....
۱۳۸	ماذا لو نشر الكتاب بعد وفاة صاحبه؟! .....
۱۳۹	تصريح الشهيد بعدم صلاحية محاضراته للنشر .....
۱۴۱	كيف لم يسر الإشكال إلي التقريرات العلمية؟ .....
۱۴۳	هل يجب أن يعبر الأثر عن رأيه صاحبه النهائي؟ .....
۱۴۵	إشكالات حول كيفية تنظيم فصول الكتاب وتعمية الجهة الناشرة .....
۱۴۷	شواهد قاصرة تدفعها مقدمة الطبعة الفارسية .....
۱۵۳	خيارنا أمام الوضع القائم .....
۱۵۴	استعراض ما جاء في مقدمة الطبعة الفارسية .....
۱۵۷	نذر على لئن عادوا وإن رجعوا .....

کربلا یا کوفه؟ (ارزیابی نظریه تشکیل حکومت در قیام

امام حسین علیه السلام با تأکید بر دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه)

۱۶۵	چکیده .....
۱۶۶	مقدمه .....
۱۶۹	۱. نظریه شهادت .....
۱۷۰	نقد نظریه شهادت .....
۱۷۵	۲. نظریه تشکیل حکومت .....
۱۸۱	۳. ارزیابی نظریه تشکیل حکومت .....
۱۸۲	۱. ارزیابی تاریخی .....
۱۸۲	الف) حکومت خواهی .....
۱۸۲	یکم) میراث پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
۱۸۴	دوم) عدم شایستگی دیگران .....
۱۸۵	ب) دعوت کوفیان .....
۱۸۷	ج) سیره عملی امام .....
۱۸۷	یکم) اعزام سفیر .....
۱۸۹	دوم) نجات اسلام .....
۱۹۰	سوم) اجرای عدالت .....
۱۹۱	چهارم) رفع ظلم .....
۱۹۲	ج) گزارش مسلم .....
۱۹۳	ه) امید به پیروزی .....
۱۹۵	یکم) شرایط پیروزی .....
۱۹۵	و) خیرخواهی ناصحان .....
۱۹۶	ز) تشخیص عمومی .....

۱۹۷	ح) نکوهش پیمان شکنان.....
۱۹۹	ط) اعلان انصراف.....
۱۹۹	ی) عزاداری.....
۲۰۰	یکم) عزاداری در رأس امور سیاسی.....
۲۰۲	۲. ارزیابی کلامی.....
۲۰۲	الف) عدم تعارض علم امام.....
۲۰۵	ب) عدم دلالت روایات.....
۲۰۵	ج) اختلاف رفتاری امامان.....
۲۰۶	نتیجه.....
۲۰۷	کتابنامه.....

بررسی قیام‌های توابین، مختار و زید بن علی

۲۱۱	مقدمه.....
۲۱۳	۱. توصیف اجمالی قیام‌ها.....
۲۱۴	۱. قیام توابین (۶۵ هـ).....
۲۱۴	الف) علل و اهداف قیام.....
۲۱۵	ب) چگونگی و سرانجام قیام.....
۲۱۶	۲. قیام مختار (۶۶ هـ).....
۲۱۶	الف) علل و اهداف قیام.....
۲۱۷	ب) چگونگی و سرانجام قیام.....
۲۱۸	۳. قیام زید بن علی (۱۲۱ یا ۱۲۲ هـ).....
۲۱۸	الف) علل و اهداف قیام.....
۲۱۸	ب) مشاهیر و یاران حامی زید.....
۲۱۹	ج) چگونگی و سرانجام قیام.....
۲۲۱	۲. علل شکست قیام‌ها.....
۲۲۲	۱. علل سیاسی - اجتماعی شکست قیام‌ها.....
۲۲۲	الف) مدیریت ناکارآمد برخی رهبران قیام‌ها.....
۲۲۳	یکم: توابین (۶۵ هـ).....
۲۲۷	دوم: مختار (۶۶ هـ).....
۲۲۹	سوم: زید بن علی (۱۲۱ یا ۱۲۲ هـ).....
۲۳۱	ب) بی وفایی یاران.....
۲۳۲	یکم) توابین (۶۵ هـ).....
۲۳۵	دوم) مختار (۶۶ هـ).....
۲۳۶	سوم: زید بن علی (۱۲۱ یا ۱۲۲ هـ).....

۲۳۸	ج) تفرقه و اختلاف یاران.....
۲۴۱	۲. علل نظامی شکست قیام‌ها.....
۲۴۱	الف) عدم استفاده از تدابیر و روش‌های نظامی.....
۲۴۲	یکم) توابعین (۶۵ هـ).....
۲۴۴	دوم) مختار (۶۶ هـ).....
۲۴۵	سوم) زید بن علی (۱۲۱ یا ۱۲۲ هـ).....
۲۴۶	ب) عدم توازن بین نیروها (از لحاظ کمی و کیفی).....
۲۴۷	یکم) قیام توابعین (۶۵ هـ).....
۲۴۸	دوم) زید بن علی (۱۲۱ یا ۱۲۲ هـ).....
۲۴۹	۳. عدم استفاده از زمان مناسب.....
۲۵۰	الف) توابعین (۶۵ هـ).....
۲۵۱	ب) زید بن علی (۱۲۱ یا ۱۲۲ هـ).....
۲۵۳	۳. موضع ائمه <small>علیهم‌السلام</small> در برابر قیام‌های شیعی.....
۲۵۴	۱. قیام توابعین (۶۵ هـ).....
۲۵۵	۲. قیام مختار.....
۲۶۱	۳. قیام زید بن علی.....
۲۶۵	نتیجه.....
۲۶۷	کتابنامه.....
۲۶۷	الف) کتب.....
۲۷۰	ب) نشریات.....

گذری بر تاریخ تحریف‌ستیزی از عاشورا

سید عبدالله حسینی

چکیده

تحریف‌زدایی از عاشورا هم‌زمان با تحریف عاشورا و پیش از واقعه عاشورا شروع شد. مسلم بن عقیل و امام حسین علیه السلام با آن مبارزه کردند. پس از شهادت امام، این مبارزه توسط حضرت زینب و امام سجاد علیه السلام ادامه یافت. در عصر ائمه، عثمانیه یا نواصب، غلات و مفوضه دو جریان اصلی تحریف‌گر عاشورا بوده‌اند. سخنانی از امام صادق علیه السلام و دیگر ائمه و نیز شیخ صدوق و شیخ مفید و سید مرتضی در نفی دیدگاه عثمانیه و مفوضه در باره واقعه عاشورا وجود دارد. اما از قرن هفتم تا دوره قاجار مبارزه‌ای با تحریفات عاشورا وجود نداشته است. در قرن سیزدهم محدث نوری و پس از او شاگردان عرب و ایرانی‌اش مانند سید محسن امین عاملی و محدث قمی این راه را ادامه دادند. البته بعد از محدث نوری حرکت‌های تحریف‌ستیزانه دیگری نیز به وجود آمد که با در نظر گرفتن حرکت محدث نوری و شاگردانش، چهار جریان تحریف‌ستیزی را در عصر جدید شاهد هستیم:

۱. جریانی که توسط عالمان سنتی و عمدتاً محدث نوری و شاگردانش ایجاد شد و بر اصلاح وضع منبر و روضه‌ها و مراسم عزاداری تأکید داشت.
۲. جریانی که تفسیری سیاسی و انقلابی از حرکت امام ارائه کرده است.
۳. جریانی که با تمام ظرفیت به احیاء مکتب عاشورا همت گماشت.
۴. جریانی که به پژوهش در منابع، تاریخ و فرهنگ عاشورا پرداخته است.

مقدمه

در عصر جدید، اندیشمندان بسیاری در میان شیعیان و اهل سنت برای روشن ساختن فلسفه حرکت و شهادت امام حسین علیه السلام و نیز مبارزه با باورهای ناصواب که تا حد زیادی تغییر نگرش مسلمانان را به دنبال داشته است. تصور کنونی اکثر شیعیان و اهل سنت با تصویری که صد سال پیش وجود داشت، تفاوت بسیاری دارد، که این امر، نتیجه حرکت‌های تحریف‌ستیزانه این اندیشمندان است.

در این مقاله سعی شده است تا با نگاهی تاریخی به این موضوع، کوشش‌های انجام شده در این زمینه از زمان واقعه قیام عاشورا تا عصر حاضر معرفی شود.

بررسی تاریخ تحریف‌ستیزی از دو جهت اهمیت دارد: نخست آشنایی با تلاش‌های انجام شده به منظور بررسی و شناخت قوت‌ها و ضعف‌های موجود در این زمینه، و سپس کاربردی کردن نتایج آن کوشش‌ها.

تلاش‌هایی در معرفی اصل حرکت و افراد تحریف‌ستیز وجود داشته است، که شهید مطهری در این راه پیشگام است. وی حرکت تحریف‌ستیزانه مرحوم نوری را احیا کرد. محمد صحتی سردرودی هم در تحریف‌شناسی و محمد اسفندیاری به طور مختصر در آسیب‌شناسی دینی و کتاب‌شناسی تاریخی امام حسین علیه السلام به حرکت‌های تحریف‌ستیز پرداخته‌اند. کوشش این دو محقق بیشتر ناظر به تلاش‌هایی است که در دوره معاصر و پس از حرکت میرزای نوری انجام شده است. هم‌چنین جدیداً کتابی با عنوان مبارزه علمای اصلاح طلب لبنان با تحریفات عاشورا و به ترجمه دکتر فرشتیان چاپ شده که ترجمه بخشی از کتاب محقق فرانسوی سابرینا مرون است و به شرح مجاهدت برخی از علمای لبنان برای حفظ مراسم عزاداری از خرافات و تحریفات پرداخته است.